A BUDAI CISZTERCI SZENT IMRE GIMNÁZIUM RÖVID KÉPES TÖRTÉNETE

A ciszterci rend létrejötte

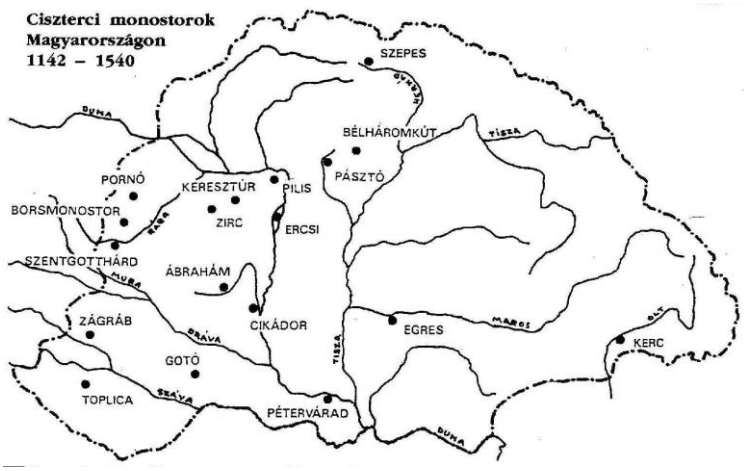
A XI. században több mozgalom indult a bencés rend megreformálására. 1098-ban Szent Róbert, molesme-i bencés apát húsz társával a burgundiai Cîteaux-ban (latinul Cistercium) alapított új monostort, azzal a szándékkal, hogy Szent Benedek reguláját tökéletesebben kövessék. A monostor harmadik apátja, Harding Szent István idejében jöttek létre az első ún. fiókapátságok, köztük a leghíresebb Clairvaux (Claravallis), amelynek apátja Szent Bernát lett. Szent Bernát kiemelkedő személyisége és működése tette Európa-szerte ismertté a ciszterciekét. 1153-ban bekövetkezett halálakor már három- és félszáz ciszterci apátság működött, ezek egyike Magyarországon.

Szent Bernát

A ciszterci rend rövid története Magyarországon a XX. század elejéig

Az első magyar apátságot II. Géza alapította Cikádoron (ma Bátaszék, Tolna megye) 1142-ben. Különösen sokat tett rend a magyarországi elterjedéséért III. Béla. Az ő hívására telepedtek meg a Franciaországból érkező „szürke barátok" az ország több pontján: Egresen, amely később II. András és második felesége temetkezési helye lett; Zircen, ahová 1182-ben Clairvaux-ból érkeztek a szerzetesek, ezért Nova Claravallis-ként is emlegették; Pilisen (ma Pilisszentkereszt), ahová Gertrúd királynét temették; valamint Szentgotthárdon és Pásztón. III. Béla utódai idején is számos ciszterci monostort (pl. Bélháromkutat, a mai Bélapátfalvát) alapítottak. Az alapításokat az oklevelekben azzal indokolták, hogy a szerzetesek imádságukkal és istentisztelet bemutatásával segítik a királyt, az alapítót, annak családját és népét az üdvösség elnyerésében. Emellett a földművelés, a kézműipar és a művészetek fejlesztése má-

sodlagosnak számított. A kolduló rendek megjelenésével a XIII. század végétől a ciszterci alapítások leálltak, a rend jelentősége egész Európában, így Magyarországon is csökkent. A török hódítás pedig teljesen ellehetetlenítette a monasztikus életet, a ciszterci apátságok elnéptelenedtek, elpusztultak.

A XVII. században kezdődött, majd a XVIII. században vett nagy lendületet a ciszterciek újbóli megtelepedése, ezúttal német nyelvterületről érkeztek szerzetesek Szentgotthárdra, Zircre és Pásztóra. Mivel a felvilágosodás hatására az állam a szerzetesektől „társadalmilag hasznos" tevékenységet kívánt, a ciszterciek a XVIII–XIX. század fordulóján az oktatás felé fordultak. A feloszlatott jezsuita rend elárvult iskolái közül vették át 1776-ban az egri, majd 1813-ban a székesfehérvári és pécsi gimnáziumot. 1814-ben vált az újraalapító apátságtól függetlenné Zirc, és a zirci apátok megkapták Pilis és Pásztó apátjának címét is. Amikor a XIX. század végén a szentgotthárdi apátságot is egyesítették Zirccel, a ciszterciek elvállalták a bajai gimnáziumot. Az anyagi hátteret az iskolák fenntartásához elsősorban a rend előszállási birtoka biztosította. 1889-ben jelentek meg a ciszterciek a fővárosban, hogy a növendékek az egyetemen tanulhassanak, de már ebben az időben felmerült egy iskola alapításának terve is.

Zirc 1913-ban

A Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium alapítása és az első évek

A ciszterciek régi álma volt, hogy Budapesten nyissanak gimnáziumot: a bajai iskola átvételekor a pécsi gimnázium tanári kara javaslatot tett, hogy inkább a fővárosban vállaljanak iskolát. Ez akkor – anyagi okokból – nem valósult meg, csak több mint három évtizeddel később, Békefi Remig elhatározása nyomán, akit 1911-ben választottak zirci apáttá. A beiktatásáig a budapesti egyetemen történelmet tanító Békefi apát 1912 elején tárgyalásokat kezdett a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egy gimnázium alapításáról a főváros újonnan benépesülő dél-budai városrészében, a Lágymányoson. Ehhez megvásárolta a Villányi út 3–7. alatti telket, amelyen iskolát, templomot és rendházat akart felépíteni. Miután Csernoch János esztergomi érsek felkérte, hogy a rend a környék lelkipásztori szolgálatát is vállalja el, a telket a mai területre cserélték.

Békefi Remig

Bitter Illés

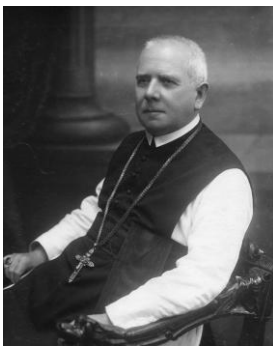
Mivel Békefi Remig ragaszkodott az iskola azonnali elindításához, ezért a rend a fővárostól – ideiglenesen – használatra megkapta a Váli utcai elemi iskola III. emeletét, ahol 1912. szeptember 5-én elindult a tanítás. Az apát a legnagyobb gondossággal választotta ki egykori tanítványa, Bitter Illés személyében az igazgatót és a tanári kar tagjait. A rend minden vidéki iskoláját képviselték a tanárok, és valamennyien kiváló pedagógusok voltak. Békefi Remig később is nagy gondot fordított arra, hogy Budára a legképzettebb tanárok kerüljenek, leginkább fiatalok, akik külföldön végezték tanulmányaikat. Az iskola rövidesen jelentős hírnévre tett szert, bár több mint másfél évtizedig nem volt saját épülete. 1919-ben kezdte meg munkáját az iskolai önképző kör Brisits Frigyes (irodalomtudós-magyartanár, későbbi igazgató) irányításával, és 1920-ban alakult meg a 25. sz. Szent Imre Cserkészcsapat.

Váli utcai osztálykép

Az új iskolaépületben

Békefi Remig még azt gondolta, hogy 1914-ben megkezdődik az új iskola építése, de közbejött az I. világháború, a Tanácsköztársaság, Trianon és az 1920-as évek elejének válsága. Így csak utóda, az 1924-ben megválasztott Werner Adolf apát idején lehetett nekilátni az építkezésnek. Az új iskola épületéhez szükséges pénz nagyobbik részét a rend adta: az előszállási uradalom vezetője, Hagyó-Kovács Gyula ciszterci szerzetes teremtette elő kiváló gazdálkodásával. Ehhez járult hozzá az állam jelentős segéllyel Klebelsberg Kunó kultuszminiszter, egykori ciszterci diák közvetítésével. 1927-ben a miniszter indította el – az első kapavágással – az építkezést, amely a nehézségek ellenére két év alatt befejeződött. Így 1929 szeptemberében került sor a Wälder Gyula által tervezett iskolaépület átadási ünnepségére, amelyen Horthy Miklós kormányzó is megjelent. A gimnázium kiváló felszereltségének és nagyszerű tanári karának köszönhetően az ország egyik

Werner Adolf

Wälder Gyula látványterve

legjobb középiskolájává vált. 1934-től kezdődően két párhuzamos osztályt indítottak, a negyvenes évekre a tanulólétszám elérte a 800 főt. A tantestületből érdemes kiemelni Rajeczky Benjámint, a kiváló zenepedagógust, aki Kodály és Bartók szellemiségét hozta az iskolai énekoktatásba; Hadarits Vendel fizikatanárt, akinek előadásait a Műegyetemről is látogatták és Brisits Frigyes irodalmárt, Vörösmarty-kutatót. Rajeczky és Hadarits jelentős szerepet játszott a cserkészcsapat életében is. Hadarits és Brisits a gimnázium igazgatói lettek, sőt Hadarits Vendel – Endrédyre magyarosítva – 1939-től zirci apátként szolgálta tovább a rendet.

Brisits Frigyes

Hadarits Vendel

Rajeczky Benjámin

a templom

Időközben, a nagy gazdasági világválságot követően, 1938-ra felépült az iskola mellett a plébániatemplom is, bár az előzetes tervekhez képest szerényebb kivitelben. A templom másik oldalára tervezett rendház építését azonban meghiúsította a II. világháború.

A II. világháború alatt és után

A II. világháborúban bombatalálat érte a gimnáziumot. Nagyon sok felszerelése és berendezése elpusztult, de a háború után a szülők és a diákok összefogásával a legszükségesebb dolgokat helyreállították. Ugyanakkor egyre sötétebb felhők gyülekeztek a virágzó ciszterci közösség feje fölé. A szovjetek által támogatott, a hatalmat egyre jobban kezükbe kaparintó kommunisták először anyagi bázisától fosztották meg az egyházakat: az 1945-ös földreform a ciszterci rendtől is elvette birtokait. Majd 1948-ban az országgyűlés az összes egyházi iskolát államosította. Ekkor Mindszenty József esztergomi érsek utasítására – a hittanárok kivételével – az összes szerzetesnek el kellett hagynia az iskolákat. A Szent Imre Gimnázium szerzetestanárainak többsége a plébánián folyó lelkipásztori munkába kapcsolódott be. Az államosított iskola két évig még viselte a Szent Imre Gimnázium nevet, csak utána vette föl állami utasításra József Attila nevét.

A kommunista államhatalom 1950 nyarán több mint kétezer szerzetest, köztük számos ciszterci internált, majd 1950. szeptember elején – négy kivétellel – az összes rend, köztük a ciszterciek működését betiltotta. Endrédy Vendel zirci apátot 1951-ben, koncepciós perben elítélték. Vele együtt több mint negyven ciszterci szerzetes szenvedett hosszabb–rövidebb idejű börtönbüntetést a kommunista diktatúra idején.

A rendszerváltás után

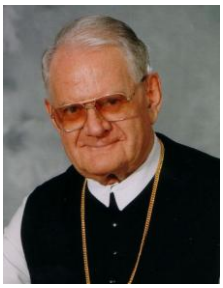

Erődi-Harrach Béla

Még a rendszerváltás idején, 1989 októberében alakult újjá az iskola cserkészcsapata a József Attila Gimnáziumban Erődi-Harrach Béla kezdeményezésére. 1992 szeptemberétől indult a gimnáziumban az első egyházi beiskolázású ciszterci osztály, amelynek osztályfőnöke Bessenyei Ilona igazgató-helyettes lett. Közben évekig tartó tárgyalások kezdődtek a Kerekes Károly majd Zakar Polikárp vezette zirci apátság, a XI. kerületi Önkormányzat és az állami hatóságok részvételével az iskolaátadás lehetséges módozatairól. Végül a József Attila Gimnázium fokozatos áttelepítése mellett 1997-ben indult újra a Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium Párdányi Miklós igazgató vezetésével. 1998-ban nyert felvételt az első 8 évfolyamos osztály, és 2000-ben került teljes egészében a ciszterci rend birtokába az iskolaépület. De ez már szinte a jelen…

Kerekes Károly

Zakar Polikárp

Gianone András